

Naar effectieve financiële educatie: dit werkt!

Van wetenschap naar praktisch reflectieraster
Maart 2026

Inleiding

Er is steeds meer aanbod in financiële educatie voor jongeren, maar wat werkt daadwerkelijk? Welke vormen van financiële educatie zijn effectief, en onder welke voorwaarden?

Deze whitepaper bundelt wetenschappelijke inzichten in werkzame elementen en randvoorwaarden en vertaalt deze naar een praktisch en toepasbaar kader voor het onderwijs.

De whitepaper is bedoeld voor docenten en lerarenopleiders, hun studenten en ontwikkelaars van lesmateriaal; daarnaast is zij relevant voor beleidsmakers.

De whitepaper combineert:

1. een overzicht van bewezen werkzame elementen en randvoorwaarden;
2. een Theory of Change en reflectieraster als praktisch instrument;
3. transparantie over de gebruikte literatuur en zoekstrategie, zodat actualisering mogelijk blijft.

Dit document is opgesteld door dr. Aisa Amagir (Hogeschool van Amsterdam) en Impact House, in opdracht van Doenkracht van a.s.r.

Inhoudsopgave

Kernbegrippen financiële educatie	4
Werkzame elementen en randvoorwaarden voor effectieve financiële educatie	5
Reflectieraster en Theory of Change	12
Bronnen	19
Bijlage: toelichting Nibud leerdoelen	20

Kernbegrippen financiële educatie

Binnen financiële educatie worden verschillende begrippen en definities gehanteerd. Het is belangrijk deze te onderscheiden, omdat zij mede bepalen welke verwachtingen realistisch zijn van financiële educatie en welke doelen ermee nagestreefd kunnen worden. In dit hoofdstuk lichten we de kernbegrippen toe die in dit rapport worden gebruikt.

Onder **financiële educatie** verstaan we “alle activiteiten die erop gericht zijn om de financiële vaardigheden van burgers te vergroten” (Nibud, 2017). Hieronder vallen lessen op school, cursussen, workshops en e-learning. Het Nibud benadrukt dat financiële educatie slechts één van de manieren is om verantwoord financieel gedrag te bevorderen. Andere manieren zijn bijvoorbeeld financiële opvoeding, voorlichting, online tools, advies en coaching. Dit rapport sluit aan bij de definitie van financiële educatie zoals gehanteerd door Amagir (2020), waarin financiële educatie wordt opgevat als het onderwijzen van de vier componenten van financiële geletterdheid: financiële kennis en vaardigheden, houding ten opzichte van geld, geloof in eigen kunnen, en financieel gedrag dat de toepassing van kennis in dagelijkse financiële besluitvorming ondersteunt. Het uiteindelijke doel van financiële educatie is om mensen in staat te stellen en te motiveren om hun financiële gedrag te veranderen, waardoor ze weloverwogen financiële beslissingen nemen (Amagir, 2020).

Volgens het Nibud zijn er op verschillende niveaus doelstellingen te onderscheiden. In eerste instantie beogen interventies (middelen die worden ingezet in financiële educatie) kennis, vaardigheden, houding en gedrag van individuen

en huishoudens te bevorderen. Op individueel niveau gaat het volgens het Nibud om het bevorderen van financiële zelfredzaamheid, financiële veerkracht (hieronder valt het voorkomen van schulden), financieel welzijn en het vertrouwen van consumenten in financiële instellingen (Nibud, 2017). In de kern gaat het erom dat mensen grip hebben op hun eigen financiële situatie, nu en in de toekomst, zodat geldproblemen voorkomen kunnen worden.

Over **financiële zelfredzaamheid** wordt gezegd: “iemand is financieel zelfredzaam wanneer hij weloverwogen keuzes maakt, zodanig dat zijn financiën in balans zijn op zowel korte als op lange termijn” (Nibud, 2012). Recenter onderzoek beveelt echter aan om het streven naar financiële zelfredzaamheid te verschuiven naar financiële redzaamheid. Bij **financiële redzaamheid** weet iemand om hulp te vragen als zij/hij zelf niet beschikt over bepaalde vaardigheden (KCPEG, 2022).

Op macroniveau (het niveau van de samenleving), geeft het Nibud aan, gaat het om financiële stabiliteit (waarvoor verstandig financieel gedrag nodig is), economische groei (kansen bieden aan ZZP-ers en andere kleine ondernemers) en het vermijden van maatschappelijke kosten. Het gaat daarbij niet alleen om de kosten van schuldhelpverlening, maar ook om aanverwante kosten zoals verminderde arbeidsproductiviteit, uitkeringen, opvang en kosten van huisuitzettingen (Nibud, 2017).

Bovengenoemde definities van Amagir (2020) zijn de definities die we hanteren in dit rapport.

Werkzame elementen en randvoorwaarden voor effectieve financiële educatie

Dit hoofdstuk bevat een literatuurverkenning naar elementen die werken voor een effectieve financiële les. En welke randvoorwaarden belangrijk zijn.

Allereerst komen de werkzame elementen aan bod die zijn geïdentificeerd in het onderzoek van Aisa Amagir (2020) getiteld: 'You can't just spend all the money you have. Financial literacy education among young students in Netherlands'. Impact House heeft deze bevindingen aangevuld door een literatuurverkenning te doen naar de werkzame elementen na 2020, inclusief niet-wetenschappelijke artikelen en onderzoeken.

Naast werkzame elementen heeft Aisa Amagir (2020) ook onderzocht welke randvoorwaarden belangrijk zijn voor effectieve financiële educatie. Deze randvoorwaarden zijn ook weer aangevuld door Impact House, met een literatuurverkenning na 2020, inclusief niet-wetenschappelijke artikelen en onderzoeken.

Werkzame elementen - een definitie en indeling

Werkzame elementen zijn de onmisbare onderdelen van een interventie die ervoor zorgen dat deze effectief is. Het gaat om die onderdelen die ertoe leiden dat de doelgroep het beoogde gedrag (bijvoorbeeld sparen) kan uitvoeren en dit idealiter ook daadwerkelijk gaat doen (KCPEG, 2024).

Werkzame elementen helpen om interventies maximale impact te geven. Ze spelen een belangrijke rol bij het ontwikkelen van nieuwe interventies, bij het maken van keuzes tussen bestaande interventies en bij het aanpassen of combineren van (onderdelen uit) bestaand aanbod.

In de context van financiële educatie verstaan we onder interventies lessen en andere vormen van kennisoverdracht die binnen het onderwijs worden ingezet.

Op de volgende pagina's worden de werkzame elementen van financiële educatie voor jongeren toegelicht, evenals de randvoorwaarden die van invloed zijn op de effectiviteit van deze interventies.

Werkzame elementen uit het onderzoek van Amagir (2020)

1. Holistische benadering

Financieel gedrag hangt sterk samen met zowel houding ten opzichte van geld als met financiële kennis. Financiële educatie programma's zouden dan ook hun effectiviteit kunnen vergroten door een holistische benadering te hebben: door zowel kennis als houdingen en gedrag in onderling verband aan de orde te stellen om het financiële gedrag van scholieren te verbeteren.

2. Leren door te doen

Evaringsleren (leren door te doen) is een effectieve methode gebleken om de financiële geletterdheid van jongeren te verbeteren. Leerlingen leren dan op basis van concreet gedrag, reflectie en het opdoen van nieuwe ervaringen. Dit zorgt ervoor dat ze geïnteresseerd zijn in het lesmateriaal, wat zorgt voor een hogere motivatie en betrokkenheid. Ook zorgt deze methode ervoor dat ze het geleerde in de praktijk kunnen brengen, wat goed past in het proces van financiële besluitvorming.

3. Toekomstgericht leren denken

Toekomstgerichtheid is belangrijk als het gaat om het sparen van geld. Amagir toont in haar onderzoek aan dat het stellen van een persoonlijk spaardoel helpt om toekomstgericht te leren denken. De achterliggende gedachte hierbij is dat gedragsverandering het meest kansrijk is als het gericht is op het behalen van concrete, voldoende uitdagende doelen. Studenten krijgen door toekomstgericht te leren denken vertrouwen in - en vormen positieve verwachtingen over - de toekomst, door te werken met materiaal dat ingaat op het dagelijks leven en de (nabije) toekomst.

4. Gedragsinzichten

Het toepassen van gedragsinzichten is belangrijk om de effectiviteit van financiële educatie te vergroten. Deze inzichten helpen jongeren bijvoorbeeld beter te begrijpen hoe ze zelf keuzes maken en hoe ze kunnen omgaan met het uitgeven van kleine bedragen in het dagelijks leven. Dit wordt door Amagir ook wel de 'Red Bull-factor' genoemd: elke dag een blikje Red Bull kopen leidt alsnog tot grote uitgaven.

5. Leerlingen in gesprek laten gaan en ouders betrekken

Het bespreken van geldkwesties met ouders als onderdeel van opdrachten die leerlingen mee naar huis nemen n.a.v. een financieel educatie programma, lijkt een krachtig hulpmiddel te zijn om positieve houdingen en constructief financieel gedrag te bevorderen. Amagir had eerder al ontdekt (in 2018) dat financiële socialisatie via leeftijdsgenoten en ouders en deelname aan financiële beslissingen van het gezin positief samenhangt met houdingen ten opzichte van financiële planning en nadenken voordat je handelt, evenals met gezond financieel gedrag. Daarnaast is het creëren van een omgeving waarin leerlingen zich gestimuleerd voelen om over geldzaken te praten van groot belang. Hierdoor wordt het financiële bewustzijn vergroot en krijgen ze een positieve houding ten opzichte van geld.

Vanuit literatuurverkenning van Impact House, waarbij is gekeken naar wetenschappelijke literatuur ná 2020 en naar niet-wetenschappelijke literatuur (ongeacht publicatiejaar), zijn aanvullende werkzame elementen naar voren gekomen:

6. Peer-to-peer benadering

Verschillende onderzoeken (Odekerken e.a. 2023; Ferrera e.a. 2020; Verwey Jonker Instituut, 2019; WRR, 2016; van der Werf e.a. 2016) benoemen peer-to-peer benadering als een werkzaam element. Het zorgt voor verbinding met gelijkgestemden en openheid en herkenning, vooral onder mbo-studenten.

7. Financieel advies

De toevoeging van financieel advies of financiële voorlichting na een financieel educatieprogramma kan effectief zijn. Onderzoek van Mountain e.a. (2021) en Sconti (2022) laat zien dat financiële educatieprogramma's effectiever worden wanneer ze worden aangevuld met persoonlijk financieel advies, omdat vooral het contact met een financieel adviseur samenhangt met betere financiële gedragingen. Zo laten beide studies zien dat door de financiële educatie programma's de financiële kennis van leerlingen vergroot wordt, waarbij de aanwezigheid van een adviseur een extra impuls kan geven aan het toepassen van deze kennis in de praktijk.

8. Fysiek onderwijs in plaats van alleen digitaal

Onderzoek wijst uit dat een digitale vorm van financiële educatie (online learning-by-playing) alleen korte termijn (3 weken na het programma) resultaten had op financiële kennis en geletterdheid. Klassikale training met een financieel adviseur had lange termijn resultaten (3 maanden na het programma) (Sconti, 2022). Dit was onderzocht onder Gen Z.

G: 17 jarige, thuiswonend	
INKOMEN	
loon	€ 15,00
trifonds en abonnements	€ 0,00
over	€ 0,00
rege vaste lasten	€ 0,00
sal vaste lasten	€ 0,00
VERBODEN UITGAVEN	
bing en schenken	€ 100,00
in risico investeringen	€ 97,50
rege uitgaven (vakantie)	€ 40,00
sal variabele uitgaven	€ 137,50
TOTAAL	€ 252,50
sal inkomsten	€ 15,00
sal uitgaven	€ 109,57

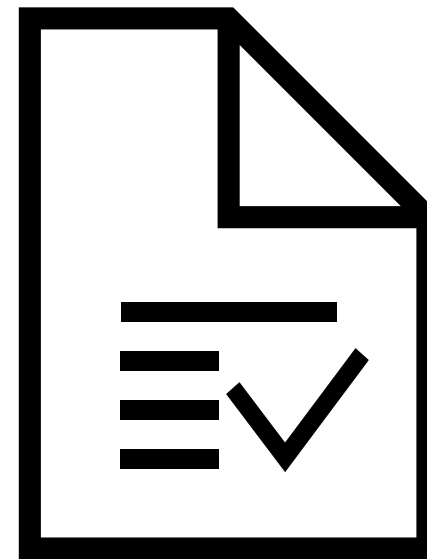
Randvoorwaarden - een definitie en indeling

Randvoorwaarden zijn de noodzakelijke voorwaarden en contextfactoren die ervoor zorgen dat een interventie goed kan worden uitgevoerd en daadwerkelijk effectief is (CFPB, 2024). Het gaat daarbij onder meer om de bekwaamheid van de (gast)docent, de beschikbaarheid van passend en tijdig materiaal en de kwaliteit van de uitvoering.

Ter illustratie:

- ✓ **Werkzaam element:** leerlingen leren toekomstgericht denken, door bijvoorbeeld te werken aan een persoonlijk spaardoel.
- ✓ **Randvoorwaarde:** professionele en vaardige docenten die de leerlingen (inhoudelijk) goed kunnen begeleiden.

Door werkzame elementen in te zetten binnen een goed randvoorwaardelijk kader, vergroot je de kans dat financiële educatie effect heeft (CFPB, 2024).

Randvoorwaarden uit het onderzoek van Amagir (2020)

1. Geïntegreerd aanbieden binnen bestaande vakken

Het onderzoek van Amagir benadrukt de noodzaak om financiële educatie op te nemen, niet alleen als apart vak, maar als een integraal onderdeel van bestaande vakken. Daarnaast zou er aandacht moeten zijn voor alle onderdelen van financiële geletterdheid (kennis, houding, vertrouwen in eigen kunnen en financieel gedrag) (Asarta et al., 2014; Bruhn et al., 2013; Romagnoli et al., 2013, geciteerd in Amagir, 2020).

2. Structureel aanbieden van de interventie (niet incidenteel)

Financiële educatie zou, volgens het onderzoek van Amagir, al op de basisschool moeten beginnen en herhaald moeten worden op de middelbare school, mbo en het hoger onderwijs. Om continu leren te garanderen, zou financiële educatie een verplicht onderdeel van het schoolcurriculum moeten zijn. Het bieden van financiële geletterdheid op school is vooral belangrijk voor kwetsbare groepen.

3. Duurzaam inbedden (intensiteit): hoe meer uren per week, hoe hoger de effecten (op financieel gedrag)

Amagir beschrijft dat er sterke aanwijzingen zijn die veronderstellen dat met een verhoogde intensiteit van het lesgeven en uitbreiding van lesuren (ten opzichte van 8 lesuren verdeeld over 12 weken) het mogelijk is dat financiële educatieve programma's die de werkzame elementen bevatten, effectiever zijn en er meer blijvende (lange termijn) effecten kunnen worden verwacht (Amagir, 2020; Kaiser et al., 2021).

4. Professionele en vaardige docenten

De professionaliteit van docenten speelt een belangrijke rol als zij de les zelf moeten geven. Ook spelen zij een belangrijke rol bij het bepalen óf de inhoud wordt onderwezen, zolang een financieel educatief kader nog niet verplicht is. Docenten moeten beter opgeleid worden in financiële geletterdheid om zo ook beter in staat te zijn om te werken met de werkzame elementen zoals omschreven door Amagir (Asarta et al., 2014; Brown et al., 2014; Bruhn et al., 2013; Lührmann et al., 2012; Romagnola et al., 2013, geciteerd in Amagir, 2020).

5. Een interventiedesign waarin werkzame elementen het fundament vormen

Onderzoek van de WRR (2016) en OECD (2014) laat zien dat het belangrijk is om een interventie design te hebben waarvan de basis bewezen werkzame elementen is. Op deze manier wordt in een interventie opgenomen wat bewezen effectief is, zoals bijvoorbeeld is geïdentificeerd in het onderzoek van Amagir (2020).

6. Scherpe afbakening van de doelgroep, het doel van de interventie en de evaluatie

Een scherpe afbakening van de doelgroep waar het financiële educatie programma zich op richt is een belangrijke randvoorwaarde voor effectiviteit. Niet elke interventie is namelijk geschikt voor elke doelgroep. Daarnaast is een scherpe afbakening van het doel van het financiële educatie programma belangrijk (wat wil je bereiken?) en de eventuele evaluatie ervan (WRR, 2016). Het betrekken van de doelgroep in de ontwikkeling van een interventie kan de effectiviteit ervan vergroten (Odekerken, e.a. 2023).

7. Scherpe en relevante timing van de interventie

De timing van de interventie is erg belangrijk. Het te vroeg inzetten van een interventie kan er namelijk aan bijdragen dat de beoogde effecten niet bereikt worden (WRR, 2016). Het te laat inzetten van een interventie kan ervoor zorgen dat de geleerde kennis niet meer relevant is voor de doelgroep (Dare e.a., 2020).

8. Een interventie gebaseerd op de behoeften van deelnemers

Verschillende onderzoeken tonen aan dat een kritische succesfactor is dat de interventie gebaseerd is op de behoeften van de deelnemers (Lusardi & Mitchell, 2023; WRR, 2016; OECD, 2024). De behoeften en het niveau van financiële kennis is namelijk verschillend voor doelgroepen. De WRR (2016) geeft daarnaast aan dat het effect van een interventie niet alleen bepaald wordt door de opzet en de kwaliteit van de uitvoering, maar ook of de deelnemers gemotiveerd zijn om er gebruik van te maken en of de doelgroep gelooft dat de interventie nuttig is. Volgens het WRR is motivatie onder meer geworteld in dat een programma goed aansluit op de directe behoeften van deelnemers. Het OECD adviseert om belangrijke financiële acties en verantwoordelijkheden voor specifieke groepen in kaart te brengen en financiële educatie hierop aan te passen (2024).

9. Een interventiedesign dat rekening houdt met psychologische processen

Volgens onderzoek van Van der Werf e.a. (2016) is het belangrijk dat de interventie rekening houdt met de rol die psychologische processen spelen in het veranderen van (financieel) gedrag. Door deze kennis mee te nemen bij het opzetten van interventies wordt de effectiviteit van de aanpak vergroot (Van der Werf e.a., 2016). Processen die worden genoemd zijn: gewoontegedrag, schaarste en self-efficacy. In het onderzoek van Amagir (2020) is deze randvoorwaarde geïdentificeerd als werkzaam element 'gedragsinzichten'

Reflectieraster en Theory of Change

Op basis van de literatuurverkenning is een reflectieraster ontwikkeld dat organisaties, professionals en andere betrokkenen bij financiële educatie ondersteunt bij het reflecteren op de inzet van werkzame elementen en randvoorwaarden in hun eigen aanbod. Het reflectieraster is getoetst en doorontwikkeld met een viertal aanbieders van financiële educatie, die worden ondersteund vanuit het Doenkracht programma van a.s.r.

In deze samenwerking is tevens een Theory of Change ontwikkeld. De betrokken aanbieders zijn Diversion, KiKiD, Lef en Eurowijs.

Het doel van het reflectieraster is tweeledig. Enerzijds maakt het aanbieders van financiële educatie expliciet bekend met de werkzame elementen en randvoorwaarden. Anderzijds biedt het een praktisch hulpmiddel om te reflecteren op de vraag in hoeverre deze elementen al worden toegepast en waar kansen liggen om de effectiviteit van het aanbod te vergroten. Op de volgende pagina's worden het reflectieraster en de bijbehorende Theory of Change gepresenteerd.

Reflectieraster

Introductie

Financiële educatie is essentieel voor het versterken van de (zelf) redzaamheid van jongeren in een steeds complexere samenleving. Jongeren komen al op vroege leeftijd te staan voor financiële keuzes, zoals het omgaan met zakgeld, het afsluiten van een telefoonabonnement, of het aanvragen van studiefinanciering. Een goed doordacht educatief aanbod kan hen helpen om weloverwogen beslissingen te nemen, nu én in de (nabije) toekomst! Dit reflectieraster is ontwikkeld op basis van het promotieonderzoek van Amagir (2020) en aanvullend onderzoek van Impact House naar effectieve financiële educatie (2025). Amagir identificeerde daarin de belangrijkste werkzame elementen en randvoorwaarden. Dit reflectieraster biedt aanbieders een gestructureerde manier om hun huidige aanbod te evalueren en te versterken.

Wat kun je met dit reflectieraster?

- Reflecteren op didactiek (o.a. aansluiting bij de leefwereld, stimuleren van gedragsverandering en ouderbetrokkenheid)
- Bekijken hoe je 'scoort' op de werkzame elementen en randvoorwaarden
- Concrete verbeterpunten formuleren

Hoe ga je aan de slag met de tool?

- Beantwoord de reflectievraag bij de werkzame elementen
- Geef aan of de randvoorwaarden van toepassing zijn ja of nee
- Licht per thema bij de werkzame elementen en bij elke randvoorwaarden de scores toe, en geef daarbij aan waarom je voor elke score hebt gekozen. Beschrijf ook de overwegingen die aan je beoordeling ten grondslag liggen.

Het reflectieraster is bedoeld als startpunt voor dialoog en verbetering. Je kunt het individueel gebruiken of samen met collega's om tot een gedeeld beeld te komen van waar jullie staan en waar jullie naartoe willen.

Let op: in dit reflectieraster spreken we van 'les'.

Hiermee bedoelen we alles wat jij aanbiedt aan jongeren. Dat kan een gastles zijn, een klassikale les met peer educators, maar ook een spel, workshop of theaterstuk.

Heb jij interesse om met dit reflectieraster aan de slag te gaan?
Neem dan contact op met Doenkracht van a.s.r. via: doenkracht@asr.nl

Voorbeeld: reflectieraster financiële educatie

In onderstaand reflectieraster staan 2 reflectie onderdelen klaar: **werkzame elementen** en **randvoorwaarden**. Onder werkzame elementen zijn 4 thema's uitgesplitst in stellingen. Voor randvoorwaarden zijn de meest relevante randvoorwaarden opgenomen. Voor zowel de werkzame elementen als de randvoorwaarden wordt gevraagd deze te scoren. Vul voor iedere stelling een score in die het beste past bij de les. In toelichtingsvak 'score' kun je vinden wat een score betekent. Hieronder zie je een voorbeeld van een ingevuld reflectieraster door een lesontwikkelaar met lesmateriaal voor VO 12-14 jaar scholieren.

Werkzame elementen					
Holistische benadering & gedragsinzichten	Selecteer de score	Toelichting	Leren door te doen	Selecteer de score	Toelichting
Onze les richt zich niet alleen op kennis en begrip van financiële concepten, maar ook op houding ten opzichte van financiën (zoals sparen).	4. Onze les richt zich ook op de houding t.o.v. financiën		In onze les staat leren door de doen centraal (iets ervaren en actief uitproberen).	3. In onze les is beperkt aandacht voor leren door te doen	
In onze les wordt er aandacht besteed aan gedrag, bijvoorbeeld gewoontes.	4. Onze les richt zich ook op gedrag en gewoontes		In onze les reflecteert de doelgroep op wat ze geleerd hebben.	3. In onze les wordt beperkt gereflecteerd op wat er is geleerd	
In onze les wordt gewerkt aan het versterken van (financiële) vaardigheden (bijvoorbeeld zelfcontrole en planning).	5. In onze les komt het versterken van vaardigheden sterk aan bod		In onze les krijgen leerlingen specifieke instructies om aan de slag te gaan (bijv. door middel van instructiefilmpjes).	4. In onze les krijgen leerlingen specifieke instructies	
Toekomstgericht leren denken	Selecteer de score	Toelichting	Praten over geldzaken & ouderbetrokkenheid	Selecteer de score	
De inhoud van de les is gericht op de (nabije) toekomst waar leerlingen/studenten mee te maken (gaan) hebben.	3. Onze les richt zich beperkt op de toekomst van onze leerlingen		Ouders van onze doelgroep worden geïnformeerd over onze les.	3. Ouders worden beperkt geïnformeerd over onze les	
Onze les wordt ingezet op het moment dat de inhoud voor onze doelgroep van toepassing is (bijvoorbeeld een les over verzekeringen wordt ingezet op het moment dat de doelgroep daar (voor het eerst) mee te maken krijgt).	3. Onze les vindt meer dan een jaar voor het toepasselijk moment plaats		Er is materiaal beschikbaar die onze doelgroep mee naar huis kan nemen (bijv. om met hun ouders te maken en/of te bespreken).	4. Er is materiaal om mee naar huis te nemen	
In onze les gaan leerlingen aan de slag met een specifiek, uitdagend en haalbaar doel (bijvoorbeeld een aankoop of activiteit) (in plaats van algemene voornemens).	5. In onze les komt een specifiek, uitdagend en haalbaar doel sterk aan bod		Onderdeel van onze les is het verbinden van de doelgroep met elkaar (bijv. door de doelgroep met elkaar in gesprek te laten gaan).	4. Verbinding maakt onderdeel uit van onze les	

Randvoorwaarden					
Randvoorwaarden	Selecteer de score	Toelichting	Randvoorwaarden	Selecteer de score	Toelichting
We hebben duidelijke leerdoelen geformuleerd voor onze les (op alle vier de dimensies: kennis, vaardigheden, houding en gedrag).	Nee		Onze interventie is geschikt om te integreren in bestaande vakken.	Ja	
We hebben een scherpe afbakening van de doelgroep(en) die we willen bereiken.	Ja		Onze interventie is geschikt om structureel aan te bieden (vaker dan één keer).	Ja	
We hebben de behoeften van de doelgroep(en) in kaart gebracht.	Nee		Onze interventie is geschikt om te intensiveren (uit te breiden met meer uren).	Nee	
We betrekken onze doelgroep(en) bij het ontwikkelen van onze les.	Nee		We trainen (gast)docenten hoe ze het lesmateriaal goed kunnen overbrengen op leerlingen.	Nee	
We maken gebruik van rolmodellen in onze les.	Ja		Indien de les wordt gegeven door een peer-educator of ervaringsdeskundige: we trainen onze educator hoe ze het lesmateriaal goed kunnen overbrengen op leerlingen.	Ja	

Theory of Change

De Theory of Change laat zien welke impact financiële educatie kan hebben en is gebaseerd op de Nibud-leerdoelen voor financiële redzaamheid. Met deze Theory of Change voor financiële educatie krijgen docenten en lesontwikkelaars inzicht in welke verandering bij jongeren na de les wordt nagestreefd.

In deze Theory of Change (zie volgende pagina) zijn de activiteiten die bijdragen aan de gewenste impact gebundeld tot 'het aanbieden van financiële educatie aan jongeren'. Hieronder vallen verschillende vormen van financiële educatie, zoals het beschikbaar stellen van lesmateriaal of (laten) geven van gastlessen, tot theatervoorstellingen of een serious game.

De Theory of Change maakt inzichtelijk hoe deze activiteiten kunnen bijdragen aan een groeipad in competenties op de thema's van het Nibud¹, van het primair onderwijs tot en met het voortgezet onderwijs en het mbo.

De Theory of Change bevat twee impactclaims: de eerste heeft betrekking op aanbieders van financiële educatie en beschrijft de beoogde versterking van leerlingen op de vier Nibud-competenties voor financiële redzaamheid. De tweede impactclaim sluit aan bij de ambities en doelstellingen van a.s.r. als opdrachtgever van dit traject.

Wat is een Theory of Change?

Een Theory of Change (ook wel verandertheorie genoemd) is een schematische weergave die de logica achter een programma of project laat zien: van de activiteiten die je uitvoert tot de effecten en impact die je wil bereiken. Je maakt zichtbaar welke aannames je daarbij doet en welke voorwaarden nodig zijn om je impact te realiseren.

De Theory of Change heeft als hoogste streven de zogenoemde impactclaim. Een impactclaim is een kort en bondig geformuleerde doelstelling die gaat over de situatie of verandering die je uiteindelijk wil bereiken. Met andere woorden: de uiteindelijke impact die je gemaakt wil hebben middels de activiteiten die je onderneemt.

¹) Zie nibud.nl/leerdoelen-en-competenties/ (2023).

Theory of Change

Een financieel bewust, redzaam en weerbaar Nederland: Nu, later en altijd

Leerlingen zijn versterkt op de vier competenties van het Nibud¹ voor meer financiële redzaamheid en daardoor beter voorbereid op (toekomstige) financiële keuzes en risico's

	Nibud competentie 1: inkomsten verwerven	Nibud competentie 2: De geldzaken organiseren	Nibud competentie 3: Verantwoord besteden	Nibud competentie 4: Voorbereid zijn op (on)voorziene gebeurtenissen
	De jongere verwerft voldoende inkomsten zodat hij/zij in het eigen levensonderhoud kan voorzien. De jongere houdt daarbij rekening met zijn/haar rechten, plichten en verantwoordelijkheden.	De jongere beheert en monitort betalingen veilig, houdt de administratie bij en brengt inkomsten en uitgaven in kaart, zodat hij/zij het overzicht heeft dat hem/haar inzicht geeft in de mogelijkheden om inkomsten en uitgaven in balans te houden.	De jongere besteedt zijn/haar inkomsten zodanig dat de bestedingen passen bij de persoonlijke voorkeuren en het beschikbare budget, zodat zijn/haar inkomsten en uitgaven op de korte termijn in balans zijn.	De jongere houdt er rekening mee dat (on)voorziene wensen en gebeurtenissen op de (middel)lange termijn gevolgen kunnen hebben voor zijn/haar financiële situatie. Hij/zij stemt de huidige bestedingen hierop af en kiest bewust financiële producten, zodat de inkomsten en uitgaven ook in de toekomst in balans zijn.
Bovenbouw VO / MBO	- Leerlingen zijn beter in staat om een realistische inschatting te maken van het toekomstige inkomen. - Leerlingen zijn beter in staat om zelfstandig financiële verplichtingen en regelingen toe te passen. - Leerlingen hebben meer kennis en bewustzijn over welke rechten en plichten er zijn rondom werk, inkomen en 18 worden.	- Leerlingen zijn beter in staat om betalingen te doen en rekeningen op tijd te voldoen, en zorgen voor veilige aankopen. - Leerlingen zijn beter in staat om hun financiële administratie zelfstandig en veilig te beheren. - Leerlingen zijn beter in staat om bij- en afschrijvingen en rekeningen te controleren op juistheid en om een overzicht te maken van bezittingen, rekeningen en schulden.	- Leerlingen hebben meer kennis over verschillende manieren van lenen (incl. mogelijkheden en gevolgen) en zijn beter in staat om alternatieven voor lenen mee te nemen in hun overweging. - Leerlingen zijn beter in staat om gebruik te maken van instanties of organisaties als ze bepaalde geldvragen of zorgen hebben. - Leerlingen zijn beter in staat om prioriteiten te stellen in hun uitgaven en weloverwogen beslissingen te nemen.	- Leerlingen zijn beter in staat om het rendement en risico van verschillende financiële producten te benoemen. - Leerlingen zijn beter in staat om inkomsten en uitgaven aan te passen aan ongeplande veranderende omstandigheden. - Leerlingen zijn beter in staat om een jaarbegroting op te stellen en te sparen om later een grotere aankoop te kunnen betalen.
Onderbouw VO	- Leerlingen zijn beter in staat om hun loonstrookje te lezen. - Leerlingen hebben meer kennis over (wet- en regelgeving rondom) loon, en belasting(aangifte).	- Leerlingen zijn beter in staat om inkomsten en uitgaven in kaart te brengen en te monitoren en om betalingen op tijd te doen. - Leerlingen hebben meer kennis over het aanvragen van een DigiD/hebben dit aangevraagd. - Leerlingen zijn beter in staat om veilige (online) betalingen te doen en herkennen beter mogelijke risico's als fraude en phishing.	- Leerlingen hebben meer kennis over verschillende soorten uitgaven en zijn beter in staat om hun uitgaven binnen budget te houden. - Leerlingen zijn beter in staat om prijzen en aanbiedingen in te schatten en financiële consequenties na te gaan. - Leerlingen hebben meer kennis en bewustzijn over de risico's en consequenties van geld (uit)lenen, aanbiedingen en impulsaankopen.	- Leerlingen zijn beter in staat om voor langere tijd te sparen, een jaarplanning te maken en om in hun uitgaven rekening te houden met spaardoelen. - Leerlingen hebben kennis van financiële producten, zoals verzekeringen en achteraf betalen, en begrijpen de risico's ervan beter.
Bovenbouw PO: Groep 6-7-8	- Leerlingen hebben meer kennis en bewustzijn over inkomensverschillen en het uitvoeren van klusjes tegen een vergoeding.	- Leerlingen zijn beter in staat om betalingen correct en veilig uit te voeren en verschillende betaalwijzen te gebruiken. - Leerlingen zijn beter in staat hun inkomsten en uitgaven bij te houden en belangrijke documenten te herkennen. - Leerlingen hebben meer kennis over de rol van geld en waarde van producten.	- Leerlingen hebben meer kennis over geld lenen (van een bank of anderen) en rente. - Leerlingen herkennen reclames en zijn beter in staat om prijzen en producten te vergelijken. - Leerlingen zijn beter in staat om hun wensen af te stemmen op hun budget.	- Leerlingen zijn beter in staat om langere tijd te sparen voor een concreet doel en om te berekenen hoe lang ze daarvoor moeten sparen. - Leerlingen hebben meer kennis en bewustzijn over risico's die financiële gevolgen kunnen hebben.
Onderbouw PO: Groep 3-4-5	- Leerlingen hebben meer kennis en bewustzijn over dat je moet werken om geld te verdienen.	- Leerlingen zijn beter in staat om met (contant en digitaal) geld te betalen. - Leerlingen hebben meer kennis over de functie van (contant en digitaal) geld.	- Leerlingen hebben meer kennis en bewustzijn over dat ze keuzes moeten maken in hun uitgaven en over verschillende vormen van reclame.	- Leerlingen hebben meer kennis over (de voordelen van) sparen en zijn beter in staat om een korte periode geld te sparen voor een concreet doel.

Partners bieden (gast)lessen of lesmateriaal over financiële educatie aan klassen in het primair- en/of voortgezet onderwijs en/of het mbo. Deze (gast)lessen voldoen aan de randvoorwaarden* en zijn ontwikkeld volgens de werkzame elementen (gebaseerd op onderzoek van Aisa Amagir)**.

1) Zie nibud.nl/leerdoelen-en-competenties/ (2023).

Aanvulling Theory of Change

* Randvoorwaarden lesprogramma

- Geïntegreerd aanbieden binnen bestaande vakken
- Structureel aanbieden van de interventie (niet incidenteel) A2
- Meerdere uren aangeboden (intensiteit)
- Professionele (en vaardige) docenten
- Een interventie design gebaseerd op werkzame elementen
- Scherpe afbakening van het doel van de interventie (en evaluatie)
- Scherpe afbakening van de doelgroep
- Scherpe en relevante timing van de interventie
- Een interventie gebaseerd op de behoeften van deelnemers
- Rekening houden met psychologische processen

** Werkzame elementen lesprogramma

- Holistische benadering (kennis & houding & gedrag)
- Leren door (ervaringen op) te doen
- Toekomstgericht leren denken
- Gedragsinzichten toegepast in het programma
- Ouders betrekken
- Leerlingen in gesprek laten gaan
- Peer-to-peer benadering A7
- (Financieel) advies / voorlichting
- Fysiek onderwijs i.p.v. alleen digitaal

Aannames

- A1 Nieuwe kennis leidt tot bewustere keuzes en/of wordt toegepast buiten de lessen
- A2 Scholen zien het belang om lespakketten onderdeel te maken van schoolprogramma en geven dit prioriteit en tijd.
- A3 Meer praktisch lesaanbod werkt effectiever voor het aanleren van nieuwe vaardigheden en verandering van gedrag
- A4 Het lesaanbod volgt elkaar op, zodat leerlingen financiële educatie op diverse leeftijden krijgen aangeboden; en waardoor competenties steeds verder worden versterkt
- A5 Aanbieders van financiële educatie toetsen hun aanbod op randvoorwaarden en implementatie werkzame mechanismen
- A6 Leerlingen hebben inzicht in hun (leer)vraag of behoefte
- A7 Leerlingen vinden herkenning in het verhaal van de gastdocenten en het besproken onderwerp gaat hen aan

Contextfactoren

- C1: Invloed van sociale omgeving (opvoeding en sociaal netwerk) op kennis en houding tegenover financiële keuzes
- C2: Culturele normen en waarden rondom financieel gedrag
- C3: Economische situatie waarin de leerling zich bevindt

Bronnen

Amagir (2020) "You can't just spend all the money you have"

Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2018). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education*, 17(1), 56-80. <https://doi.org/10.1177/2047173417719555>

Dare, S. E., Van Dijk, W. W., Van Dijk, E., Van Dillen, L. F., Gallucci, M., & Simonse, O. (2020). The effect of financial education on pupils' financial knowledge and skills: Evidence from a Solomon four-group design. *The Journal of Educational Research*, 113(2): 93-107

Ferrera, José & Gil-Izquierdo, María & Pedraja-Chaparro, Francisco. (2019). Financial education and student financial literacy: A cross-country analysis using PISA 2012 data. *The Social Science Journal*. 59. 10.1016/j.soscij.2019.07.011.

Geldlessen.nl (november 2025) Aanbod lesmateriaal NL, Nibud Leerdoelen Financiële Educatie

Kaiser, T., Lusardi, A., Menkhoff, L. & Urban, C. (2021). Financial education affects financial knowledge and downstream behaviors. *Journal of Financial Economics*. 145. 10.1016/j.jfineco.2021.09.022.

Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag (2022) Op weg naar financiële zelfredzaamheid - een onderzoek naar de effectiviteit van de werkwijze van Stichting SchuldHulpMaatje Den Haag

Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag (2022) Preventie van geldzorgen schulden en armoede: verschillende typen interventies in kaart door Madern, T., Van der Meulen, B., Te Boekhorst, J., en Hovenkamp, F.

Lusardi, A., & Mitchell, O.S. (2023). The Importance of Financial Literacy: Opening a New Field. *Journal of Economic Perspectives* 37 (4): 137–54.

Michie, S., van Stralen, M. M., & West, R. (2011). The behaviour change wheel: A new method for characterising and designing behaviour change interventions. *Implementation Science*, 6(1). doi:10.1186/1748-5908-6-42

Mountain, T.P., Kim, N., Serido, J. et al. (2021) Does Type of Financial Learning Matter for Young Adults' Objective Financial Knowledge and Financial Behaviors? A Longitudinal and Mediation Analysis. *J Fam Econ Iss* 42, 113–1324. <https://doi.org/10.1007/s10834-020-09689-6>

Nibud (2012) Goed omgaan met geld. Achtergronden bij de competenties voor financiële zelfredzaamheid

Nibud (2023) Nibud leerdoelen per leeftijdscategorie

Nibud in samenwerking met Wijzer in Geldzaken (2017). Effectieve manieren om verantwoord financieel gedrag te bevorderen door Simonse, O., van der Werf, M., en Wilmink, G.

Nibud (2022) Geldstress bij jongeren. Een longitudinaal onderzoek naar geldstress bij jongeren door Horssen, C., Lamers, S., Groen, A., Houtsma, H., Van Dijk, W., Van Dillen, L., en Kurtenbach, N.

Odekerken, M., Out, M., & Stavenuiter, M. (2023). Werkzame elementen bij jongereninterventies, gericht op het voorkomen van (mogelijke) betalingsachterstanden.

OECD (2014), *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/eag-2014-en>.

Sconti, A. (2022) Digital vs. in-person financial education: What works best for Generation Z?, *Journal of Economic Behavior & Organization*, Volume 194, Pages 300-318, ISSN 0167-2681, <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2021.12.001>.

Van der Werf, Blanken & Schonewille (2016) Het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Literatuurstudie. Nibud/Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2016). Duurzame verbetering van gezond financieel gedrag: droom of werkelijkheid? Door N. Jungmann en T. Madern.

Zoektermen aanvullend literatuurverkenning

- Financiële educatie voor jongeren
- Financiële educatie programma's jongeren
- Financiële educatie interventies

Selectie criteria	Inclusie	Exclusie
Doelgroep	Kinderen en jongeren	Volwassenen
Jaar	2020 - 2024	< 2020 (i.v.m proefschrift Aisa)
Taal	Engels en NL	

Bijlage: toelichting Nibud leerdoelen

Het Nibud heeft leerdoelen ontwikkeld die aangeven wat jongeren bij verschillende leeftijden moeten kennen en kunnen op het gebied van financiële vaardigheden¹.

Per leeftijdscategorie heeft het Nibud leerdoelen opgesteld die aansluiten bij de ontwikkeling van leerlingen. De leerdoelen zijn verdeeld over vier hoofdthema's. Deze zijn gelijk aan de competenties voor financiële redzaamheid voor volwassenen, met als doel een doorgaande lijn zichtbaar te houden.

De thema's zijn:

1. Voldoende inkomsten verwerven: zelf geld verdienen, rechten en plichten en verantwoordelijkheden kennen
2. De geldzaken organiseren: betalingen veilig en adequaat uitvoeren, administratie op orde brengen en houden, inkomsten en uitgaven in kaart brengen
3. Verantwoord besteden: keuzes maken, verleidingen de baas blijven, verantwoord lenen
4. Voorbereid zijn op (on)voorziene gebeurtenissen: rekening houden met toekomstige wensen en geplande gebeurtenissen, anticiperen op ongeplande gebeurtenissen.

"Iemand is financieel redzaam wanneer hij zijn inkomsten en uitgaven in balans houdt, nu en in de toekomst" - Nibud

De Nibud-leerdoelen zijn in te zetten bij het ontwikkelen van lesmateriaal en als leidraad voor de invulling van de lessen over financiële vaardigheden.

1) Zie nibud.nl/leerdoelen-en-competenties/ (2023).

α.σ.ι.

Archimedeslaan 10

3584 BA Utrecht

www.asr.nl

ASR Nederland N.V., KVK 30070695 Utrecht

50832_0226